

HEIKKI SOLIN, *L'interpretazione delle iscrizioni parietali. Note e discussioni*. (Epigrafia e Antichità, collana diretta da Giancarlo Susini, 2). Faenza, Fratelli Lega, 1970. 79 p.

Scrierea aci semnalată reprezintă, într-un fel, o continuare a lucrării mai vechi a aceluiași autor (în colaborare cu Marja Itkonen-Kaila): *Graffiti del Palatino. I. Paedagogium*, apărută în 1966 și recenzată în vol. X, 1968, al revistei noastre, p. 324—325. Această ediție de graffiti — ca. 370 la număr — zgrijați pe pereții unei clădiri de la Palatin identificată de Huelsen cu așa-numitul *Paedagogium*, construit în zilele lui Domițian, a făcut, între altele, obiectul unei adâncite dări de seamă semnată de Robert Marichal (Rev. des Études latines 45, 1967, p. 147—163) în care, împreună cu unele citiri noi sau corecțiuni la citirile editorilor finlandezi, renumitul paleograf formula și unele considerații generale asupra materiei tratate, revendicând studiul graffiti-ilor pentru paleografie mai curînd decît pentru epigrafie.

Problema raporturilor dintre cele două discipline istorice s-a mai pus de altfel în ultima vreme, în legătură cu unele studii fie ale lui Marichal, fie ale colegului său Jean Mallon, analizate și discutate de Louis Robert într-o comunicare la Academia de inscripții *Épigraphie et Paléographie* (CRAI, 1955, p. 195—219 = *Opera minora selecta*, I, p. 576—600). Concluziile acesteia se cuvin meditate de oricine a fost adus să reflecteze asupra ajutorului pe care epigrafistul îl poate aștepta de la paleograf, și ele sună precum urmează: „Dans le vaste trésor de l'épigraphie antique, il peut y avoir quelques cas où l'hypothèse d'une mélecture d'une minute en cursive tire d'embarras. Ce ne saurait devenir une méthode, et une méthode universelle qui bouleverserait l'épigraphie en y apportant du nouveau et du certain pour des faits importants. C'est une clef très spéciale qui peut ouvrir peut-être quelques serrures; si on l'enfonce dans toutes les serrures, on la bloque ou on la casse. Un de nos anciens confrères, mort en 1848, Letronne, disait ce mot toujours actuel que nous ne saurions trop répéter à nos élèves: 'Il ne s'agit pas de remuer la science, mais de la faire avancer' ”.

Revenind asupra problemei, într-o primă parte a lucrării de care mă ocup, Heikki Solin e adus să apere un punct de vedere apropiat de al lui Robert, atunci cînd susține că — fie și în studiul graffiti-ilor — interpretarea filologică trebuie să precedă pe cea paleografică și că, în examinarea eventualelor greșeli dintr-o inscripție antică, aspectele epigrafice atrîrnă mai greu decît cele paleografice. Exemplele pe care se întemeiază confirmă acest punct de vedere, ca și părerea după care „... un accostamento tra paleografia ed epigrafia è auspicabile, gia perché gli epigrafisti non sono in generale paleografi — ciò solo per ragioni contingenti. Ma lo studio delle iscrizioni, che non si esauriscono nel loro aspetto grafico, non spetta ai paleografi bensì agli epigrafisti, che devono essere anche antiquari in senso buono, padroni cioè dei vari aspetti e problemi del mondo antico. Solo questa conoscenza consente un commento adeguato ed una corretta interpretazione di qualsiasi testo epigrafico, graffiti compressi” (p. 12—13).

Într-o a doua parte a lucrării, intitulată *I Graffiti*, autorul ia atitudine față de citirile noi sau de corecțiunile propuse atît de Marichal, în darea de seamă citată, cit și de alți doi recenzanți ai lucrării din 1966: Jan-Olof Tjäder (în *Gnomon* 1968) și A. Ferrua (în *Civiltà cattolica*, 1967, II, p. 313 urm.). În raport cu fiecare din aceste îndreptări, Solin își precizează poziția, uneori acceptînd, alteori respingînd — de fiecare dată întemeiat — sugestiile specialiștilor amintiți, ajutat în această delicată operație și de observațiile făcute în cursul unui nou examen al textelor, în 1969, pe Palatin.

În ansamblu, e deci vorba de o revenire asupra lucrării din 1966, îmbunătățită prin eforturile conjugate ale citorva eminenți paleografi, dar totodată de discuția binevenită a raporturilor dintre două discipline la a căror conlucrare judicioasă nu se poate ajunge înainte ca limitile fiecăreia să fi fost definite cu strictețe.